

Плехов Максим Вікторович

*викладач кафедри адміністративного права та процесу, фінансового і інформаційного права
Львівський університет бізнесу та права*

Pliekhov Maksym

*Lecturer at the Department of Administrative Law and Process, Financial and Information Law
Lviv University of Business and Law*

ORCID: 0009-0000-0608-9630

DOI: 10.25313/2520-2308-2024-1-9606

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

RESPONSIBILITY FOR VIOLATIONS OF FINANCIAL LEGISLATION OF UKRAINE IN THE SYSTEM OF LEGAL RESPONSIBILITY

Анотація. У статті досліджуються особливості відповідальності за порушення фінансового законодавства України в системі юридичної відповідальності. Зазначено, що проблематика фінансово-правової відповідальності є одним із найбільш дискусійних питань в українській юридичній науці. Особливо гостро постає проблема відмежування фінансово-правової відповідальності від інших видів юридичної відповідальності, особливо адміністративної. Визначено ознаки порушення фінансового права. Виділено юридичні обов'язки, якими передбачена фінансова відповідальність. Зазначено, що порушення встановлених правил поведінки у фінансових відносинах передбачає притягнення винних до фінансової відповідальності. З'ясовано, що ознакою фінансово-правової відповідальності є наявність соціальної основи, яка полягає в необхідності захисту населення у фінансовій сфері. Виявлено, що фінансова відповідальність настає за порушення положень фінансово-правових норм і є формою реалізації примусу органів державної влади, що полягає в застосуванні спеціально уповноваженими державними органами до порушників передбачених законом санкцій. Встановлено, що відповідальність за порушення фінансового законодавства має соціальне підґрунтя, тобто необхідність захисту суспільних відносин у фінансовій сфері. Визначено, що фінансова відповідальність за порушення фінансового права є формою державного примусу, що виникає за порушення положень фінансово-правових норм і полягає в накладенні спеціально уповноваженими державними органами санкцій на порушення, передбачені законодавством. Зазначено, що відповідальність за порушення фінансового права є формою реалізації державного примусу, що виникає за порушення положень фінансово-правових норм, і полягає в застосуванні спеціально уповноваженими державними органами до порушень санкцій, передбачених законом. Виявлено, що фінансово-правова відповідальність є важливим інститутом фінансового права, якому притаманні всі прояви юридичної відповідальності. Перспективою подальших досліджень у цьому напрямі є дослідження ознак та функцій фінансово-правової відповідальності.

Ключові слова: законодавство України, фінансове законодавство, юридична відповідальність, фінансово-правова відповідальність, санкції, правопорушення.

Summary. The article examines the peculiarities of responsibility for violations of financial legislation of Ukraine in the system of legal responsibility. It is noted that the issue of financial-legal responsibility is one of the most debated issues in Ukrainian legal science. The problem of distinguishing financial and legal responsibility from other types of legal responsibility, especially administrative, is particularly acute. Signs of violation of financial law have been identified. Legal obligations that provide for financial responsibility are highlighted. It is noted that violation of the established rules of conduct in financial relations involves bringing the culprits to financial responsibility. It was found that a sign of financial and legal responsibility is the presence of a social basis, which consists in the need to protect the population in the financial sphere. It was revealed that financial liability arises for violation of the provisions of financial-legal norms and is a form of implementation of coercion by state authorities, which consists in the application by specially authorized state bodies to violators of the sanctions provided for by law. It was established that responsibility for violation of financial legislation has a social basis, that is, the need to protect

social relations in the financial sphere. It was determined that financial responsibility for violation of financial law is a form of state coercion arising from violation of the provisions of financial and legal norms and consists in imposing sanctions by specially authorized state bodies on violations provided for by law. It is noted that responsibility for violation of financial law is a form of implementation of state coercion arising from violation of the provisions of financial and legal norms, and consists in the application by specially authorized state bodies to violations of sanctions provided for by law. It was found that financial and legal responsibility is an important institute of financial law, which is characterized by all manifestations of legal responsibility. The prospect of further research in this direction is the study of the signs and functions of financial and legal responsibility.

Key words: *legislation of Ukraine, financial legislation, legal responsibility, financial- legal responsibility, sanctions, offenses.*

Постановка проблеми. Процес глобалізації та вплив науково-технічного прогресу відкривають нові форми та способи вчинення фінансових злочинів, які є своєрідною передумовою для виникнення транскордонної злочинності у фінансовій сфері. Крім того, зростання масштабів фінансової злочинності загрожує національній безпеці, гальмує соціально-економічний розвиток і підриває авторитет держави та всієї податкової системи. Сучасна державна політика у сфері протидії фінансовим злочинам має ґрунтуватися на визнанні важливості розробки ефективних механізмів вжиття превентивних заходів та створення необхідних інституційних систем. Для цієї діяльності мають бути доступні достатні ресурси. Також важливо запровадити контроль за діяльністю уповноважених органів щодо запобігання фінансовим злочинам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі, важливі питання відповідальності за порушення фінансового законодавства України досліджували О. Бавико [1], О. Гетманець [2], Т. Головань [3], С. Жулавський [4], Я. Карапейчик [5], А. Касич [6], А. Касьяненко [7], В. Куслій [8], Ю. Назар [9], Н. Скляр [10], Л. Товкун [11], Ю. Ярмоленко [12] та інші вчені.

Проблематика фінансово-правової відповідальності є одним із найбільш дискусійних питань в українській юридичній науці. Дискусія виникає у зв'язку з тим, що за даним видом відповідальності існують і питання, пов'язані із сутністю фінансово-правових санкцій, послідовністю їх застосування, визначенням та складом проявів фінансових злочинів. У зв'язку з цим аналіз проблем становлення та розвитку фінансово-правової відповідальності як самостійного виду юридичної відповідальності є на сучасному етапі одним із пріоритетних напрямків науки, необхідних для підвищення ролі фінансового права як галузі права. Особливо гостро постає проблема відмежування фінансово-правової відповідальності від інших видів юридичної відповідальності, особливо адміністративної. Це пов'язано з тим, що чинні закони містять суперечливі норми, які перетинаються, що створює проблеми для правозастосовної практики.

Мета статті. Метою статті є дослідити особливості відповідальності за порушення фінансового законодавства України в системі юридичної відповідальності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Забезпечення дієвих механізмів запобігання фінансовим злочинам в Україні не можна зводити до одноразових заходів і має носити комплексний та концептуальний характер із визначенням сфери адміністративної юрисдикції органами загальної та спеціальної компетенції у цій сфері. Інститути громадянського суспільства відіграють особливу роль у запобіганні фінансовим злочинам. Нові підходи до вирішення проблеми фінансової злочинності мають бути зосереджені на заходах протидії злочинності, аналізі факторів і умов, що призводять до злочинності, їх усуненні та розв'язанні, а також реалізації ефективних процедур у сфері запобігання фінансовій злочинності. Тільки за цих умов профілактичні заходи можуть досягти очікуваних результатів, які виражаються у зведенні фінансових порушень до мінімуму.

Пріоритети розвитку законодавства, зміни суспільних відносин зумовлюють появу нових видів юридичної відповідальності, при чому завданням юридичної науки є виявлення юридичної відповідальності, її вивчення та розробка рекомендацій щодо вдосконалення законодавства та правозастосування. В останні роки в юридичній літературі з'явилося безліч праць, які обґрунтовують існування нових видів юридичної відповідальності, в тому числі фінансової, і обґрунтовують свою точку зору тим, що від їх самостійності залежить самостійність видів юридичної відповідальності. Крім того, такі терміни, як «фінансові санкції», «бюджетний злочин» та «податковий злочин» використовувалися як самостійні категорії в законодавстві, що означало виокремлення та формування нових видів відповідальності [15].

Останнім часом у фінансово-правовій спільноті зріс інтерес до відповідальності суб'єктів фінансових правовідносин. Інтенсивний розвиток українського фінансового права сприяв формуванню важливої законодавчої бази, яка визначає підстави відповідальності, санкції за порушення фінансово-правових норм, процесуальний порядок застосування цих санкцій. Ця нормативна база розвивалася в різних напрямках як на законодавчому, так і на нормативному рівні. За ухилення від сплати податків та нецільове використання бюджетних коштів встановлено кримінальну відповідальність. Доповнено норму про порушення адміністративного законодавства,

яка передбачає адміністративну відповідальність за порушення фінансового законодавства. У Декреті Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» передбачено фінансові санкції за порушення валютного законодавства. Тому відповідальність за порушення фінансового законодавства слід розглядати як комплексну категорію, що складається з відносно окремих частин, залежно від інституційної чинності фінансово-правових норм, які порушуються при вчиненні протиправних дій у сфері фінансової діяльності країни. Кожна з цих частин містить деталі, що визначаються характером взаємовідносин у кожному секторі фінансової діяльності.

Зміни у системі фінансово-правового регулювання України та інтенсивний розвиток фінансового права сприяли формуванню важливої законодавчої бази, яка визначає підстави відповідальності, санкції за порушення фінансово-правових норм, процесуальні процедури.

Порушення фінансового права характеризуються основними ознаками: 1) антигромадський характер, що виявляється у вигляді суспільної небезпеки (якщо злочин передбачено Кримінальним кодексом) або порушення громадського порядку; 2) протиправність; 3) почуття провини; 4) покарання. Асоціальна особистість є важливою і необхідною ознакою порушення фінансових законів. Дії, що порушують фінансові закони та нормативні акти, перешкоджають нормальній фінансовій діяльності держави та місцевих органів влади та завдають шкоди економічній системі країни. Під незаконністю розуміється передбаченість певних дій у фінансових законодавчих актах. Протиправність слід розглядати як правову оцінку антигромадського характеру дій законодавця, встановленого нормами фінансового права [12].

Однак, незважаючи на загальні ознаки відповідальності, фінансова відповідальність передбачає багато унікальних юридичних обов'язків, зокрема:

1. Майновий характер фінансово-правової відповідальності. Вона виконує функцію економічного (майнового) впливу на винного. Для захисту фінансово-правових відносин держава передбачає заходи економічного (майнового) впливу на злочинців.

2. Характер державних повноважень у фінансово-правових операціях визначає такі ознаки фінансово-правової відповідальності: ця відповідальність полягає у накладенні фінансово-правових санкцій майнового характеру на порушення фінансового законодавства; фінансово-правові санкції є різновидом майнових санкцій, позови про матеріально-правову відповідальність виражаються у грошовій формі та пред'являються на користь потерпілого. Оскільки в ролі потерпілого виступає не контрагент, а держава, усі отримані кошти за рахунок накладення фінансово-правових санкцій надходять до державного бюджету.

3. Фінансово-правова відповідальність носить компенсаційний (відновлювальний) характер. Застосування заходів фінансово-правової відповідальності до винних спрямоване не тільки на покарання, а й на відновлення державних коштів, які є коштами майнової сфери потерпілої сторони, тобто держави чи муніципалітетів.

4. Притягнення до фінансово-правової відповідальності можливе лише за наявності підстав, встановлених законодавством України. Реальною основою фінансово-правової відповідальності мають бути фінансові злочини, тобто протиправні, винні дії, що порушують існуючий порядок у фінансовій сфері і не тягнуть за собою кримінальної чи адміністративної відповідальності. Метою таких злочинів є суспільні відносини, що захищають економічні інтереси держави у сфері формування, перерозподілу та використання державних фінансів. Ці відносини регулюються і охороняються нормами фінансового права. Визначення фінансового злочину є дуже умовним, тому говорити про незалежність фінансово-правової відповідальності окремо від нього не можна.

5. Суб'єктом фінансово-правової відповідальності є фізичні та юридичні особи, які не виконують належним чином податкові зобов'язання, інші обов'язкові платежі чи інші грошові зобов'язання перед державою.

6. Фінансово-правові санкції застосовуються різними уповноваженими державними органами та їх посадовими особами до тих, за кого вони несуть матеріальну та юридичну відповідальність.

7. Заходи фінансово-правової відповідальності накладаються в порядку, встановленому фінансовим законодавством [11].

У разі порушення встановлених правил поведінки у фінансових відносинах винний несе матеріальну відповідальність. Держави, які надають суб'єктам фінансових правовідносин певні права і свободи, вимагають від цих суб'єктів належного дотримання встановлених норм. Це підкреслює необхідність і можливість державного примусу як форми матеріально-правової відповідальності. Наявність бюджету та податків є однією з ознак держави та складовою частиною правового статусу державного суверенітету. Порушення фінансової дисципліни в першу чергу зачіпають суспільні інтереси країни. Порушенню фінансових прав держави сприяють високі податкові ставки та низький рівень життя громадян. Сукупність перелічених факторів створює умови для вчинення численних податкових злочинів і, як наслідок, реагування держави на захист інтересів власності. Залишається чимало випадків порушення розпорядниками та бенефіціарами встановленого порядку використання бюджетних коштів, що також зачіпає суспільні інтереси країни.

Як форма юридичної відповідальності фінансово-правова відповідальність ще знаходиться на

початковій стадії становлення. Це процес уніфікації фінансового законодавства, тобто процес розроблення єдиної системи заходів фінансово-правової відповідальності та фінансово-процесуальних процедур. Наразі можна стверджувати, що встановлення такого типу підзвітності є важливою частиною фінансового та правового регулювання. Тому Бюджетний кодекс України, який є основним законом фінансового права, передбачає відповідальність за порушення бюджетного законодавства, тобто порушення бюджету. Процес виокремлення фінансово-правової відповідальності в самостійні види юридичної відповідальності потребує дискусій у науковому середовищі, яке має різні погляди на проблему [15].

Адміністративна та фінансово-правова відповідальність настає за неодноразове порушення одних і тих самих законів про бюджет (у тому числі недостовірні дані в бюджетній заявці, затвердження необґрунтованих бюджетних асигнувань або необґрунтоване призначення бюджету, без здійснення бюджетних видатків чи надання позик з бюджету); відрахування або перевищення суми відрахувань, що суперечить законодавству України. При цьому штрафи накладаються на посадових осіб та учасників бюджетного процесу (керівників, які вчинили фінансові злочини, та бюджетних бенефіціарів) як вид адміністративного покарання за вчинення адміністративних злочинів. Це слід розглядати як міру фінансово-правової відповідальності (припинення операцій з бюджетними коштами, зменшення бюджетних асигнувань тощо) [9].

Проблема визначення правової природи фінансово-правової відповідальності почалася одночасно з появою питань відокремлення та юрисдикції фінансового права як галузі права. Однак, оскільки фінансова система, яка є основною функцією держави, не може функціонувати без інститутів підзвітності, дискусія про незалежність фінансової та юридичної підзвітності ще не вирішена [7]. Підтвердженням такої думки є використання поняття «фінансово-правова відповідальність» не лише в наукових дослідженнях, а й на нормативно-правовому рівні, а також у правозастосовній практиці. Крім цього поняття використовується також категорія «фінансова відповідальність». З точки зору сучасного правозастосування ці поняття є синонімами, але для наукового поширення поняття «матеріально-правова відповідальність» точніше відображає ці явища як різновид юридичної відповідальності та дає змогу відмежувати їх від суміжних.

Фінансово-правова відповідальність є різновидом юридичної, а юридична — соціальною. Ознакою фінансово-правової відповідальності є наявність соціальної основи, яка полягає в необхідності захисту населення у фінансовій сфері. Фінансово-правові норми, як і інші правові норми,

вважаються різновидом соціальної норми, тому фінансово-правова відповідальність реалізується у двох формах: позитивній (добровільній, дієвій) і негативній (державній, зворотній дії) [5].

Фінансова відповідальність настає за порушення положень фінансово-правових норм і є формою реалізації примусу органів державної влади, що полягає в застосуванні спеціально уповноваженими державними органами до порушників передбачених законом санкцій. Фахівці визнають фінансову відповідальність самостійною формою юридичної відповідальності та виділяють її головну особливість: вона, крім штрафів, передбачає також відновлювальні санкції, які спонукають фізичних та юридичних осіб до виконання обов'язків, встановлених фінансовим (податковим) правом. Також передбачається відшкодування збитків, завданих країні внаслідок незаконної діяльності, що є одним із факторів, що визначають рівень фінансових санкцій. У міру розвитку податкового законодавства фінансова відповідальність виділилася в самостійний вид відповідальності зі специфічними ознаками. Тому фінансова відповідальність реалізується у формі фінансових санкцій [3].

Якщо за фінансові злочини настає фінансово-правова відповідальність, то за адміністративні правопорушення — адміністративна відповідальність. До суб'єктів адміністративної відповідальності слід віднести фізичних осіб, серед яких можуть бути виділені спеціальні суб'єкти — посадові та юридичні особи, та суб'єктамів фінансово-правової відповідальності, які можуть бути фізичними та юридичними особами, а також відокремлені підрозділи останніх. Українське законодавство не визнає державних службовців об'єктами фінансових злочинів. Склад фінансової відповідальності щодо майнового характеру фінансових правовідносин регулюється санкціями, пов'язаними з позбавленням майнового характеру суб'єкта господарювання. Важливе місце в адміністративній відповідальності займають обмеження особистого характеру.

Позитивна фінансово-правова відповідальність за порушення бюджетного законодавства полягає у застосуванні запобіжних заходів ще до вчинення діяння та не призводить до негативних наслідків для будь-кого. Хоча явище ще недостатньо вивчене, позитивні аспекти виконання фінансово-правових зобов'язань частково закріплені у фінансовому праві. Отже, статтею 123 Бюджетного кодексу України [13] встановлено, що органи державного казначейства несуть відповідальність за недотримання вимог щодо ведення бухгалтерського обліку та звітності щодо виконання бюджету. Загалом діяльність осіб, причетних до бюджетних правопорушень, у тому числі порушень розпоряджень державного та місцевих бюджетів фінансової служби, спрямована на попередження таких правопорушень, а не на накладення відповідаль-

ності за порушення бюджетного законодавства. Тому доцільно сказати, що термін відповідальність вживається переважно в позитивному значенні.

Держава завжди дбатиме про створення та дотримання встановленого порядку фінансових відносин, захист майнових інтересів, зокрема наповнення дохідної частини бюджету всіх рівнів та освоєння коштів. Усі, хто порушить встановлені правила поведінки у фінансових відносинах, будуть притягнуті до відповідальності. Держави, які надають суб'єктам фінансових правовідносин певні права і свободи, вимагають від цих суб'єктів належного дотримання встановлених норм. Це підкреслює необхідність і можливість державного примусу як форми матеріально-правової відповідальності. Отже, відповідальність за порушення фінансового права має соціальне підґрунтя, тобто необхідність захисту суспільних відносин у фінансовій сфері [15].

Фінансова відповідальність за порушення фінансового права є формою державного примусу, що виникає за порушення положень фінансово-правових норм і полягає в накладенні спеціально уповноваженими державними органами санкцій на порушення, передбачені законодавством. Ці зобов'язання є складною категорією, яка складається з відносно окремих блоків, які залежать від інституційної чинності фінансово-правових норм, які порушуються при вчиненні протиправних дій у сфері фінансової діяльності держави. Ці блоки деталізуються в процесі кодифікації кожного фінансового законодавчого органу. Фінансова відповідальність є самостійною формою юридичної відповідальності, яка реалізується за допомогою фінансових санкцій і характеризується особливостями та принципами правозастосування. Водночас політичні та економічні санкції проти окремих осіб слід розглядати як фінансово-правові санкції, хоча й комплексні за своєю природою та за своїми специфіками.

Відповідальність за порушення фінансового права є формою реалізації державного примусу, що виникає за порушення положень фінансово-правових норм, і полягає в застосуванні спеціально уповноваженими державними органами до порушень санкцій, передбачених законом.

Дослідження правової природи порушень фінансового права та нагальні практичні потреби у притягненні до відповідальності за такі злочини потребують законодавчого визначення складових (об'єктивних, суб'єктивних) проявів цих злочинів. Встановлені законом юридичні ознаки, які роблять злочин злочином, охоплюються такими теоретичними поняттями, як склад злочину.

Не претендуючи на вичерпне визначення системи принципів фінансової відповідальності за порушення податкового законодавства, можна виділити загальні та специфічні принципи фінансової відповідальності за цими правовідносинами. До

загальних принципів фінансової відповідальності за порушення податкового законодавства належать законність, справедливість, своєчасність, доцільність, встановлена законом невідворотність відповідальності у разі порушення або притягнення до відповідальності податкового законодавства, презумпція законності рішень платника податків та будь-яких стандартів. Якщо положення закону чи іншого правового акта, прийнятого на його основі, або норми іншого закону чи іншого правового акта призводять до неоднозначного (множинного) тлумачення прав та обов'язків платника податків або контролюючих органів, у тому числі платника податків, є можливість приймати рішення, вигідні регулятору. До специфічних принципів фінансової відповідальності за порушення податкового законодавства можна віднести принцип пропорційності фінансової відповідальності та інші види юридичної відповідальності за порушення податкового законодавства, принцип відокремлення фінансових санкцій від фінансових зобов'язань, а також принцип зворотної дії фінансової відповідальності, принцип відповідальності за недбалість [10].

Механізм застосування фінансової відповідальності не передбачає будь-яких процесуальних формальностей для накладення фінансової відповідальності (відсутній порядок порушення справи, відсутній порядок розгляду справи по суті), процесуальні права та обов'язки учасників процесу не регламентовані. У таких ситуаціях адміністрація може не розглядати заперечення платника податків та офіційно заявити, що не розглядає заперечення платника податків без обґрунтування причин відмови [4].

Відсутність окремих процедур пред'явлення фінансової відповідальності зумовлює реалізацію фінансової відповідальності поза процесуальною формальністю. Важливо зазначити, що непритягнення до кримінальної відповідальності є частиною цивільно-правової відповідальності. Виконання цивільно-правової відповідальності не пов'язане з наявністю правовідносин між однією із залучених компаній та іншою, а тому не пов'язане з кримінальним провадженням. Проте, як зазначалося вище, суб'єктна структура нормативного конструкту фінансової відповідальності містить прояви адміністративної відповідальності, що характеризуються нерівністю суб'єктів правовідносин. Отже, відповідно до засад, встановлених статтею 19 Конституції України, у разі нерівності суб'єктів правовідносин з огляду на особливу правосуб'єктність виконавчої влади та її посадових осіб порядок має застосовуватися до влади, що виключає свавілля суб'єкта впливу. Тому нормативна база фінансової відповідальності має різні ознаки: адміністративну та цивільно-правову відповідальність [4]. Проте таке поєднання не відповідає вимогам статті 19 Конституції України [14].

Фіскальні та правові норми, що регулюють юридичну відповідальність, визначають обов'язки учасників публічної фінансової діяльності. Вони визначають моделі майбутньої законної чи незаконної поведінки та юридично значимі наслідки як відповідальної, так і безвідповідальної поведінки. У бюджетному процесі фінансово-правові обов'язки проявляються у формі поведінки або моделей діяльності залучених до їх реалізації. Згідно з нормами фінансового права юридична відповідальність встановлюється в нормативній формі, а те, які сторони відповідальності реалізуються, залежить вже від поведінки суб'єктів фінансових правовідносин. Отже, поняття позитивних аспектів виконання фінансово-правових зобов'язань має бути визначено категорією «фінансові зобов'язання». Якщо немає зобов'язання дотримуватися законодавства, немає фінансової чи юридичної відповідальності. Обов'язки учасників фінансових правовідносин тісно пов'язані з позитивними сторонами виконання фінансових зобов'язань. Відомі теоретики права відзначають важливість обов'язків для реалізації позитивної відповідальності, а фінансове право, як і інші галузі права, залежить від наявних досягнень державознавства та правових досліджень. Формальною підставою фінансової відповідальності служать фінансово-правові норми [9].

Наявність фінансових правовідносин у правовій системі, що характеризується особливими об'єктами правового регулювання, методами, предметними сферами та правовими основами регулювання, також є аргументом на користь наявності норм, які забезпечують ці відносини, що потребують переконання та примусу. Фінансово-правова відповідальність є важливим інститутом фінансового права, якому притаманні всі прояви юридичної відповідальності. Тобто поширюється на порушення фінансових правовідносин, здійснюється у формі фінансових санкцій і визначається органом. Покладання фінансової та правової відповідальності на основі конкретних функцій у бюджетному процесі дає змогу стверджувати про наявність юридичної відповідальності [2].

Самі по собі фінансові зобов'язання не можуть вичерпати всіх позитивних аспектів виконання фінансово-правових зобов'язань. У реальних правовідносинах вони виражаються у правомірних діях матеріально та юридично відповідальних суб'єктів, які забезпечуються публічними методами примусу чи переконання. Позитивні аспекти виконання фінансових і юридичних зобов'язань стають «виправданими», коли вони не забезпечені примусом чи переконанням. Заходи фінансово-правової відповідальності, оформлені як санкції фінансових норм, по суті є правовими обмеженнями, покликаними забезпечити правомірну поведінку суб'єктів у фінансово-правових відносинах, що

характеризуються динамікою фінансово-правової відповідальності [1].

Визнаючи фінансову відповідальність самостійним видом юридичної відповідальності, дослідники вбачають її головну особливість у тому, що вона, крім штрафів, передбачає відновлювальні санкції, які спонукають фізичних і юридичних осіб до виконання обов'язків, встановлених фінансовим правом щодо відшкодування шкоди, завданої державі протиправними діями [8].

У статті 67 Конституції України [14] передбачено конституційний обов'язок кожної особи сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом. Це специфічні обов'язки не лише громадян, а всіх платників податків у межах податкової юрисдикції України, які безумовно застосовуються у податкових правовідносинах та впливають на реалізацію системи фінансової відповідальності, у тому числі на застосування поняття вини. Тепер платники більше не обмежені у виборі законного способу ведення своєї діяльності. Суд вживає передбачених законом заходів, необхідних для з'ясування всіх обставин справи з урахуванням засад офіційності. Отже, ці критерії слід застосовувати до господарської діяльності платника податків, зокрема при складанні господарської діяльності при виборі контрагентів, податковому обліку при складанні первинних документів та розрахунку суми податкових зобов'язань. Це широко застосовуваний підхід у судовій практиці.

Відповідно до статті 109 Податкового кодексу України [16] податкове правопорушення — це протиправна та винна (у випадках, прямо передбачених цим кодексом) дія (дія чи бездіяльність) платника податків (зокрема його еквівалент).

Стаття 109 Податкового кодексу України [16] передбачає відповідальність за вчинення податкових злочинів шляхом контролю над підприємством, незалежно від того, винна особа чи ні. Платник податків може бути притягнутий до відповідальності за податкове правопорушення, якщо він не винний у вчиненні податкового правопорушення. Необхідними підставами для притягнення особи до фінансової відповідальності за податкові правопорушення є встановлені контролюючим органом недбалість платника у випадках, передбачених статтею 109 Податкового кодексу України [16].

Правову уніфікацію фінансово-правової відповідальності за податкові правопорушення містить стаття 111 Податкового кодексу України [16]. Тому при порушенні податкового та іншого законодавства контроль за дотриманням покладається на державні фінансові установи, а фінансова відповідальність покладається насамперед. У податкових правочинах само собою зрозуміло, що фінансова відповідальність застосовується у вигляді кримінальних (фінансових) санкцій (штрафів) та/або пені.

Визначення бюджетно-правової відповідальності має включати як обов'язок застосування до фінансових правопорушників несприятливих правових обмежень, передбачених санкціями бюджетно-правових норм, так і виконання бюджетно-правових санкцій. У такій структурі застосування санкцій, включаючи заходи фіскальної відповідальності, правовідносини виникають між порушником і відповідними органами. Реалізація санкцій передбачає реалізацію негативних сторін бюджетної відповідальності, які виражаються в негативних правових обмеженнях майнового чи організаційного характеру. Оскільки застосування бюджетних санкцій призводить до негативних наслідків для порушника та змушує його вчиняти фінансові та правові дії, негативні аспекти виконання бюджетно-правових зобов'язань також спрямовані на майбутнє з метою недопущення повторних бюджетних правопорушень [6].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, на основі проведених досліджень визначено ключові особливості відповідальності за порушення фінансового законодавства України в системі юридичної відповідальності. З'ясовано, що інтенсивний розвиток українського фінансового права сприяв формуванню важливої законодавчої бази, яка визначає підстави відповідальності, санкції за порушення фінансово-правових норм, процесуальний порядок застосування цих санкцій. Результати вивчення питань становлення юридичної відповідальності за порушення фінансового законодавства дозволяють відзначити, що як форма юридичної відповідальності фінансово-правова відповідальність ще знаходиться на початковій стадії становлення.

Перспективою подальших досліджень у цьому напрямі є дослідження ознак та функцій фінансово-правової відповідальності.

Література

1. Бавико О.Є. Склад та ефективність фінансової відповідальності // *Право і суспільство*. 2009. № 4. С. 57–62.
2. Гетманець О.П. Сутність і значення фінансово-правової відповідальності в бюджетному процесі // *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 30, Т. 2. С. 24–27.
3. Головань Т.Г. Актуальні питання фінансово-правової відповідальності платників податків // *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2016. Вип. 23. С. 76–79.
4. Жулавський С.А. Фінансова відповідальність у системі юридичної відповідальності // *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 60. С. 146–151.
5. Карапейчик Я.І. Фінансова відповідальність як категорія фінансового права. Позитивний та негативний (ретроспективний) аспекти // *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право*. 2013. Вип. 5. С. 207–210.
6. Дідур С.В., Касич А.О., Глухова В.І. Бюджетний контроль і його результативність в Україні // *Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії*. Вип. 1(20): Економічні науки. Чернівці, 2011. С. 17–23.
7. Касьяненко А.М. *Фінансова відповідальність за порушення бюджетного законодавства*: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 — адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Національний університет державної податкової служби України. Ірпінь, 2015. 209 с.
8. Куслії В.О. Відповідальність за порушення фінансового законодавства в системі юридичної відповідальності // *Європейські перспективи*. 2013. № 13. С. 67–71.
9. Назар Ю.С., Проць І.М. *Адміністративна та фінансово-правова відповідальність за порушення бюджетного законодавства*: монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 172 с.
10. Скляр Н.Ф. Принципи фінансової відповідальності за порушення податкового законодавства // *Правова позиція*. 2020. № 4(29). С. 41–47. doi: <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2020-4.9>.
11. Товкун Л.В. Відповідальність за порушення податкового законодавства як складова фінансової відповідальності // *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2014. № 1106, Вип. 17. С. 84–86.
12. Ярмоленко Ю.В. Адміністративна відповідальність за порушення вимог фінансового законодавства // *Наше право*. 2014. № 2. С. 162–168.
13. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI (із змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50–51. Ст. 572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 03.01.2024).
14. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. (із змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 03.01.2024).
15. Науково-практичний коментар до статті 117 Бюджетного кодексу України від 01.01.2011 р. // *Матеріали Інформаційного агентства «ЛІГА: ЗАКОН»*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/КК005716> (дата звернення: 03.01.2024).

16. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (із змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 03.01.2024).

References

1. Bavyko O. Y. Sklad ta efektyvnist finansovoi vidpovidalnosti // *Pravo i suspilstvo*. 2009. № 4. S. 57–62.
2. Hetmanets O. P. Sutnist i znachennia finansovo-pravovoi vidpovidalnosti v biudzhetnomu protsesi // *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo*. 2015. Vyp. 30, T. 2. S. 24–27.
3. Holovan T. H. Aktualni pytannia finansovo-pravovoi vidpovidalnosti platnykiv podatkov // *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Yurytsprudentsiia*. Odesa: Mizhnarodnyi humanitarnyi universytet, 2016. Vyp. 23. S. 76–79.
4. Zhulavskiy S. A. Finansova vidpovidalnist u systemi yurydychnoi vidpovidalnosti // *Derzhava i pravo. Yurydychni i politychni nauky*. 2013. Vyp. 60. S. 146–151.
5. Karapeichyk Y. I. Finansova vidpovidalnist yak katehoriia finansovoho prava. Pozytyvnyi ta nehatyvnyi (retrospektyvnyi) aspekty // *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Pravo*. 2013. Vyp. 5. S. 207–210.
6. Didur S. V., Kasych A. O., Hlukhova V. I. Biudzhetni kontrol i yoho rezultatyvnist v Ukraini // *Naukovyi visnyk Bukovynskoi derzhavnoi finansovoi akademii*. Vyp. 1(20): Ekonomichni nauky. Chernivtsi, 2011. S. 17–23.
7. Kasianenko A. M. *Finansova vidpovidalnist za porushennia biudzhetnoho zakonodavstva: dys. ... kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.07 — administratyvne pravo i protses; finansove pravo; informatsiine pravo / Natsionalnyi universytet derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy*. Irpin, 2015. 209 s.
8. Kuslii V. O. Vidpovidalnist za porushennia finansovoho zakonodavstva v systemi yurydychnoi vidpovidalnosti // *Yevropeiski perspektyvy*. 2013. № 13. S. 67–71.
9. Nazar Y. S., Prots I. M. *Administratyvna ta finansovo-pravova vidpovidalnist za porushennia biudzhetnoho zakonodavstva: monohrafiia*. Lviv: Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav, 2018. 172 s.
10. Skliar N. F. Pryntsypy finansovoi vidpovidalnosti za porushennia podatkovoho zakonodavstva // *Pravova pozysii*. 2020. № 4(29). S. 41–47. doi: <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2020-4.9>.
11. Tovkun L. V. Vidpovidalnist za porushennia podatkovoho zakonodavstva yak skladova finansovoi vidpovidalnosti // *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Serii "Pravo"*. 2014. № 1106, Vyp. 17. S. 84–86.
12. Iarmolenko Y. V. Administratyvna vidpovidalnosti za porushennia vymoh finansovoho zakonodavstva // *Nashe pravo*. 2014. № 2. S. 162–168.
13. Biudzhetni kodeks Ukrainy vid 08.07.2010 r. № 2456-VI (iz zminamy). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2010. № 50–51. St. 572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (date of access: 03.01.2024).
14. Konstytutsiia Ukrainy: pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28.06.1996 r. (iz zminamy). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1996. № 30. St. 141 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (date of access: 03.01.2024).
15. Naukovo-praktychni komentar do statti 117 Biudzhetnoho kodeksu Ukrainy vid 01.01.2011 r. // *Materialy Informatsiinoho ahenstva "LIGA: ZAKON"*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KK005716> (date of access: 03.01.2024).
16. Podatkovi kodeks Ukrainy vid 02.12.2010 r. № 2755-VI (iz zminamy). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. St. 112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (date of access: 03.01.2024).